د اوسني مخکښ شعرو ادب تولپېژندلی استازی

ښاغلی او منلی عبدالغفور لېوال

مرکه وال : انجنیرعبدالقادرمسعود

(لومړی برخه)

دا پلا درته د پښتني- افغاني فرهنگ له مخکښو څېروسره د مرکو په لړکې یو داسې نوښتگر لیکوال او ویناوال در پېژنو، چې په تولنه رښتینولۍ یې خپلې پنځونې د افغان اولس د ویاړونو او دردونو ځلونې او انځورنې ته ځانگړې کړې دي. زموږ دغه پیاوړی لیکوال او نوښتگر شاعر گران او منلی عبدالغفور لېوال دی. ده په خپل ځوان منگ (۳۸کلنۍ) کې گڼ څېړنیز اثار او ادبي پنځونې چاپ ته سپارلي او نور ډېر څه یې د چاپي او برېښنايي رسنیو له لارې خپاره کړي دي.

موږ د دغه هڅاند او پیاوړي پوهیال او فرهنگیال د اند و ژوند د ښه ترا پېژندنې په موخه د یو لنډ ژوند لیک په ملتیا دځو نومورو علمي او ادبي څېړو لیدتوگې تر لاسه کړې دی. هیله ده، ورسره نورې څرگندتیاوې به یې هر گوره، له شعري ښېلگوسره د مرکې په ترخ ترخ کې درنو مینه والو ته وړاندې شي. دا تاسې او پیاوړی ویناوال لېوال صاحب.

ښاغلی عبدالغفور لیوال د علي محمد خان زوی دی. دی په خته صاحب زاده حسین خیل دی چې پر (۱۹۷۴) زیږدیز کال د کابل ولایت د (موسهي) ولسوالۍ په یوه درنه کورنی کې زیږیدلی دی.

نوموړي خپلې لومړنی زده کړې د کابل ښار په اعتبار خان لیسه کې او خپلې لوړې زده کړې یې پر (۱۳۷۲ل) کال د ننگرهار پوهنتون د ژبو او ادبیاتو په پښتو څانگه کې پیل او یو کال وروسته د کابل پوهنتون د ژبو او ادبیاتو پوهنځي په پښتو څانگه کې تر سره

کړې دي. پر (۱۳۸۳ل) کال د يو سکالر شپ (بورس) له مخې امريکا ته ولاړ او په ژورناليزم او سياسي علومو کې يې خپل ځانګپوهيز لاسوند له (مريلنډ پوهنتون) څخه ترلاسه کړ.

رسمي، علمي او ټولنيزې چارې او دندې:

- پر (۱۳۷۴) لمريز کال د (هنداره) خپرونې خبريال او د کتنپلاوي غړی.

- پر (۱۳۷۶-۱۳۷۴ ل) کال د کابل پوهنتون د فرهنګي شورا مرستيال.

- پر (۱۳۸۰-۱۳۷۷ ل) کال دافغانستان د مرستو د بشري حقوقو د څانګې غړی.

- پر (۱۳۸۰ ل) کال په کابل کې د (جګړې او سولې د راپور جوړونې د انستيتوت) لومړنی کتونکی(اډيټور) او مسوول.

- پر (۱۳۸۱ ل) کال په کابل کې د آزادی راديو د پښتو څانګې کتونکی او خبريال.

- پر (۱۳۸۲-۱۳۸۱ ل) کال د افغانستان د اساسي قانون د کميسيون د مطبوعاتي څانګې مشر او د دارلانشا وياند.

- پر (۱۳۸۴ل) کال د افغانستان د وزيرانو شورا فرهنګي سلاکار او د فرهنګي چارو د اداري مشر.

په هېواد کې دبېړنی لويې جرګې لپاره دهېواد دليکوالو، شاعرانو او ژورناليستانو غوره شوی استازی او د اساسي قانون د لويې جرګې د رسنيزو چارو دسمون پازوال.

له (۱۳۸۵) لمريز کال راهيسې د افغانستان د سيمه ييزو څېړنو (مطالعاتو) مرکز لومړنی مشر دی چې دعلومو اکاډمی ترڅنګ ديوه علمي ـ څېړنيز مرکز په توګه پرانيستل شوی دی. همدارنګه دافغان ادبي بهير، رشاد کره کتنې او د ((علم او ادب د خپراوي ټولنې)) همېشنی غړی هم دی.

چاپ شوي څېړنيز اوپنځيز آثاريې په لاندې ډول دي:

- د شعرونو لومړنۍ ټولګه ((مخه ښه او دوه منظومې)) يې پر (۱۳۷۶ل) کال په پېښور کې چاپ شوې ده.

- دويمه شعري ټولګه (ژړا ، اور ، مينه) يې پر (۱۳۷۷ل) کال په پېښور کې چاپ شوې ده.

- د(هوسۍ تاریخي، حماسي منظومه) یې پر (۱۳۷۸ل) کال په پېښور کې چاپ شوې ده.

- د (ارشاك او اوشاس تاریخي، حماسي منظومه) یې پر (۱۳۸۰ل) کال په پېښورکې چاپ شوې ده.

- د (وریښمو تول) دپښتو شعر اوسمهالي بهیر کره کتنه یې پر(۱۳۸۱ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (ماشومانو لپاره کیسې او بوختیاوې) یې د ماشومانو د ادبیاتو په اړه پر(۱۳۸۱ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (نیلو فرو کیسې) راټولونه (دافغان ښځو په اړه دبیلابیلو لیکوالو کیسې) یې پر (۱۳۸۱ ل) کال په پېښورکې چاپ شوې ده.

- د (کله چې ته خپه شې) شعري ټولګه یې پر (۱۳۸۲ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (نه ته مې هیره نه وې) شعري ټولګه یې پر (۱۳۸۴ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (ټرای ښځې، ژباړه) اثر یې (له اروابناد اسد اسمایي سره ګډ) پر (۱۳۸۷ل) کال په کابل کې چاپ شوې دی.

- د (ښځې لام او ایلینو، تاریخي، حماسي منظومه) یې پر (۱۳۸۸ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (ادبي یادښتونه، د څېړنیزو مقالو ټولګه) یې پر (۱۳۸۹ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

- د (ته زما ټوله شاعري یې) شعري ټولګه یې د لومړي ځل لپاره پر (۱۳۸۹ل) په کابل کې او د دویم ځل لپاره پر (۱۳۹۰ل) کال په پیښور کې چاپ شوې ده.

- د (اروایي ښامار) د پوهاند سید بهاالدین مجروح پښتوادبي آثارو رواني څېړنه یې پر(۱۳۸۹ل) کال په پکتیا کې چاپ شوې ده.

- د (درېیمه لاره، دسیاسي - ټولنیزو مقالوټولګه) یې پر(۱۳۸۹ ل) کال په کابل کې چاپ شوې ده.

ـ د (شعري سېمبولونه ، دادبي تيوري په اړه علمي رساله) يې پر (۱۳۹۰ل)کال په کابل کې چاپ شوې ده.

ـ د (راه سوم، سياسي ټولنيزې مقالې ، دغوث جانباز دري ژباړه)يې پر (۱۳۹۱ل)کال په کابل کې چاپ شوې ده.

ـ د (افغانيزم ، سياسي ټولنيزې مقالې) يې پر (۱۳۹۱ ل)کال په کابل کې چاپ شوې ده.

او له (سل) څخه ډېرې علمي سياسي، ټولنيزاومسلکي مقالې يې د هيواد په مهالنيو کې چاپ شوې دي.ځينې ناچاپ کتابونه هم لري چې ډېر ژر به چاپ شي.

ـ اکاډيميسن پوهاند عبدالشکور رشاد چې د پښتو ادب يونوميالي او پوخ ليکوال دی، د ليوال صاحب د يواثر په اړه چې (د هوسۍ منظومه) نوميږي شيږ مخيزه سريزه کښلې ده. ده په خپله سريزه کې عبدالغفور لېوال يو رمزنګار شاعر بللی او زياته کړې يې ده، چې د هوسۍ ډرامه په پښتو ادب کې د خپل اسلوب له مخې، د رمزنګارۍ يوه ښه بيلګه ده. استاد رشاد صاحب وايي:

(دلته موږ وينو چې زموږ ځوان رمزنګار په څومره مهارت د وطن پلورونکو او پردي پالو له مخه څخه د چل او دروهي نقاب هيسته کړی دی. څوک چې د هوسۍ ډرامه ولولي يا يې واوري زه باور لرم دا به ومني چې په دې ډرامه کې د پيښو ترکيب او تسلسل (plot) څومره ابتکار لري.

مافوق الطبعيت کردارونه پکښې نسته، تشبيهات او استعارې يې په زړه پورې دي تخييل يې عالي دی، د بيان ژبه يې اغيزناکه، سليسه او محاورې ته نژدې ده ـ مکالمې يې له حال او محل سره برابرې دي، ابتذال نه لري ځينې مکالمې يې د دښمنانو په مقابل کې خسمونه او نفرتونه پاروي، ځينې مکالمې يې د وياړونو د بيا ژوندانه هڅې او د غرور غريزې له خوبه پاڅوي.

د خوشالۍ خبره ده چې زموږ ځوان شاعر توانيدلی دی د ډرامې د لوستونکو يا اوريدونکو په زړونو او ذهنونو کې د وطن سرشاره مينه او د وينتابه ښاغلي هڅې د افتخاراتو د راستنولو له تودې جذبې سره وخوځوي...)

ښاغلي ليوال په خپلو شعرونو کې د افغاني ټولنې رېښتينې څېره له ټولو ورپېښو دردونو او کړاوونو سره په ډېره ميرانه او زړورتيا په شاعرانه احساس او هنرمندانه ژبه خپلو هيوادوالو، لوستونکو اواوريدونکو ته په ډاګه کړې ده. ده ته خدای پاک يو لوی ادبي او

شعري استعداد او وړتيا ور په برخه کړې ده.ده د خپل لوړ فکر او رياضت په هڅو خپل شعري موخه او پيغام له جوليز او مانيز پلوه پسوللي او رنګين کړي چې ته به وايې سړی د يوه هنري فلم ننداره کوي. دې بيلګو ته يې ځير شئ :

د يو خړ ماښام فضا ده په دره کې

لومړني ستوري سترګک وهي آسمان کې

د درې له دواړه لوريو شنو ځنګلونه

دچنچنو غږ لا اوس هم پورته کيږي

چېرې بوم غږ رابهر کړي له ځنګله نه

داسي ښکاري شپه په بيړه را روانه

يو کاروان راځي په لاره له چتراله

دوه سپاره يې مخامخ شول په دره کې

يو سپين آس پرې اسماني تيکرى رپيږي

په سمند باندې يو دنګ زلمى ښکاريږي

په چوپتياکې سپاره مل دلوى کاروان شول

په ځنګله کې چې خاموش جوړه مارغان شول

په دره باندې رڼا دسپوږمى راغله

سيند دستورو شنه هينداره شوه ځليږي

يوې ښکلي سر د پلاړ پر تټر ايښي

په رکاب کې يې دځوان توره ځليږي

او يا وايي:

روح لـکه هینداره

زړ ځلي کافر شومه بيا دې مسلمان کړمه

زه له ختو جوړ ادم ميني دې انسان کړمه

روح مې آيينه غونډې ته يې د ښکلا تصوير

څومره رانږدې شولې څومره دې جانان کړمه

تا ته چې درکورمه څنګه به مومن شمه

ستا په عشق کې ډوب يمه څنګه دې ايمان کړمه

څاڅکی د شبنم يمه پروت په يوه شنه پاڼه

يو ځل که راوګورې څاڅکی به باران کړمه

هره ساه مې زړه کې يې هره ساه مې سترګو کې

څېرته دې پيدا کړمه څېرته دې پنهان کړمه

ـ پوهاند دوکتور مجاوراحمدزيار، چې زموږ دهيواد نوميالی فرهنګيال څواړخيز منلی شخصيت ژبپوهاند او ادبپوهاند، ليکوال، رسنوال او تکړه وينا وال دی د ښاغلي غفور ليوال د شعري ټولګي په اړه، چې (ته زما ټوله شاعري يې) نوميږي، په خپله يوه ليکنه کې داسې کښلي دي:

[((ته زما ټوله شاعري يې)) يو زړه راکښونکی شاعرانه نوم دی چې دپښتني- افغاني ځوان پښت استازندويه نوښتګر شاعر غفور لېوال پکې د خپلې ازادې او نيم ازادې رياليستي شاعرۍ ګردې پنځونې په يوځايي ډول رانغښتي دي. شاعرانه نوم يې په دې بولم چې زما په څېر، د ژبني هنر او بيا يې د هنري ترين ځېل نور مينه وال ځنې د يوې ړښتيني او نوښتګرانه شاعرۍ جاج اخېستلای شي، يو داسې نوم چې په ليدو او اورېدو سره مو د يوه ورته نومولي انځور د ذهن پر پرده راټوکيږي.که نه، له وچ کلک دوديز نامه((کليات)) څخه، له پنډوالي او پېړوالي پرته، بل څه جاج رامخته کېدای شو!

نوره د هرڅا خوښه او خورمنځ چې پخپله غفور لېوال څه وړ شاعر نوموي، خو زه يې د تېرو هېرو او نوو حماسو تاندوونکی او پنځوونکی بولم، او له همدې ليد توګې اوګوټپيره يې د ارزولو يوه هڅه کوم.)]

ـ د ښاغلي پوهاند دوکتورزيار صاحب د خبرو پر استناد د ښاغلي ليوال په شعرونو کې د پخوانيو او نويو حماسو اغيز، کليوالي او تاريخي کرکترونه او ويپيانګه په ډير ښکلي او زړه راښکونکي شکل داسې انځور شوې دي، چې د هر با احساسه انسان جذبات او ولولې راپاروي. لکه دا بيلګې :

د هيندوکوښ پر هسکو څوکو وې لا واورې پرتې

خو پسرلی د کاپیسا مېلمه و

او په بګرام کې د ګلونو څپو

د آریایي پېغلو لمنو ته عطرونه شیندل

پاس په دره کې لمر ته

ځنګلونه بیا وینېدل

د کاپیسا دښتې وې ټولې له غاټولو ډکې

د پسرلي داسې ښایسته ورځې وې

چې د بګرام مانۍ کې

د ښادۍ ډول اتڼ ته وګړزیده

زلمېو واچولې څنې ورته

پېغلې ګیډۍ ګیډۍ را تاوې شولې

ګرده کړۍ یې د اتڼ جوړه کړه

سرې عنابي پیالې راوګرځېدې

ښکلیو ساقیانو ډک خمان ګرځول

شپه چراغانه لکه ورځ ښکاریده

دخوشالۍ او د ښکلا شیبو کې

کوم مساپر چانه پوښتنه وکړه

چې دغه جشن دا ښادي ولې ده؟

دومره بې حده خوشالي ولې ده؟

کاپیساوال ورته ځواب کې وویل:

تر تا قربان شم ناخبره وروره

د آریایانو دبرۍ په خاطر

زموږ د خپلې خپلواکۍ په خاطر

....

پايله:

عشق په اسمان کې د ارشاک او اوشاس لاره څاري

عشق آريانا څخه د خپل ابديت نښې خپل دربارته غواړي

عشق د محبوبو له موسکاسره د بل جهان سفر پيلوي

عشق سرنوشت څخه کسات اخلي

عشق يوه لويه هنګامه جوړوي

عشق

يوه

داسې

افسانه جوړوي.

او يا وايي:

زموږ کلی زموږ مينه

د لوړو څوکو هسکو دنګو غرونو

د سردرو د شنو لمنو خواکې

هلته يو کلی وو د مينې کلی

زه د دې کلي شپونکی

لا ډېر زلمی وم چې په مينه پوه شوم

....

شمله اوچته، غاړه هسکه، يو سوبمن شهزاده

د هسکو غرونو د ګوربت په شانې

خومره مغرور خومره واکمن شهزاده

چې يې لاس دېو يوځلې بيا وو پر ګونډو راوستی

لکه فاتح ابدالي

....

- ښاغلي ډاکټر صاحب ببرک ارغند هغه نوميالي او وتلي ژورناليست، نوښتګر او مخکښ داستان ليکونکي دی، چې د ده نوم ديونامتو داستان ليکوني په توګه زموږ دهيواد د ادبياتو په تاريخ کې ځرګنده او ځلانده بيلګه ده. دی په خپله يوه ليکنه کې د ښاغلي ليوال د ادبي او فرهنګي شخصيت په اړه داسې وايي:

(مسعود عزيز و گرامی با اين فصلی که گشوده ايد (منظورم تبجيل و معرفی نويسنده گان وشاعران کشور است) به يقين به بيان نيت نيک تان ، شايسته پرداخته ايد و ادای اين دَين ژورناليستکی ، فرهنگی ، ادبی و افغانی تان سزاوار تحسين و ستايش است. اميد دارم از ادامه اش خسته نشويد.

خوشحالم که اين بار با پرداختن به شاعر گرانمايه ، آگاه ، و شيرين کلامی چون جناب عبدالغفور ليوال پرداخته ايد که اشعارش هميشه تازه گی ، جنبش و تحرک دارد و خواندنش روح و روان آدمی را شاد ميگرداند . به قول دانشمندی (زنده گی را به وسيلهٔ قلم بر کاغذ جاری ميسازد.)

ميدانيم که يک اثر ادبی به ويژه يک پارچه شعر تنها در زمان خلق شدنش به وجود می آيد نی پيش از آن با طرح و نه پس از آن با باز نگری و زمانی ميتواند خوبترين گردد که به دنبال حقيقت باشد ، حقيقتی که امروزه دسترسی به آن تقريبا غير ممکن است و پی غير ممکن رفتن به نظر من خوبترين است و شعر بايد که خوبترين باشد.

(دی شيخ با چراغ همی گشت گرد شهر

کز ديو ودد ملولم و انسانم آرزوست

گفتند : يافت می نشود جسته ايم ما

گفت : آنکه يافت می نشود آنم آرزوست)

جناب عبدالغفور ليوال از جمله شاعرانی دادخواهيست که پی حقيقت راه ميزند و پيامهای انسانی خويش را با واژه ها و تصويرهای زيبا وساده و روان بيان ميدارد .

اشعارش مملو ازنکته یابیها و باریک اندیشیهاست .اشعارش به آیینهٔ شفافی میماند که حوادث دردناک کشور را صادقانه بازتاب میدهد . عمر شان طولانی باد.)

- ښاغلي عبدالغفورليوال په خپلو شعرونو کې له هیواد او هیواوالو سره، پښتون تبر، پښتوژبې او پښتونولي او انسان او انسانیت سره پاکه او سپیڅلې مینه، د پښتنتي او اخلاقي ارزښتونو، د ملي، تولنیزواو انساني ولولو اوعواطفو په اړه استدلال، منطق، علمي او ادبي خیړنې، یووالي او ورورولي، ملي و کر(هویت)، دآزادی او دموکراسی غږ، انصاف او عدالت، دخلکو برابرې ربښتینې حقوق او ورورګلوي، دسولې او سوکالي مفکورې، او د پردیسی ژوند په ډیر ښکلي سیمبولونو، تصویرونو او خیالونو کې په ډیر هنرمندانه شکل او شعري ژبه داسې انځور کړې دي، چې د هرلوستونکي او اوریدونکي په ذهن او زړه کې ښکلا او مینه راپاروي، او ترینه خوند و پند اخلي. د بیلګې په توګه د ده دا بیتونه لولو:

اوښــکه

جانانه د خوږو سترګو تصویر سره دې ژاړم

د خوب او خیال له تور اوسپین تعبیر سره دې ژاړم

دا تا راته ویلي و چې بند ګې به مې ساتې

ته نه یې د یادونو له زنځیر سره دې ژاړم

ستا اوښکه مې تاویزکړه ګرځومه یې په غاړه

له پیر سره دې ژاړم له فقیر سره دې ژاړم

بس تاکې چې اوسیږم لیونی یمه وطنه

خندا سره دې خاندم او له ویر سره دې ژاړم

برخلیک دې دی چې خپله مینه خښه کړې په خپله

لیواله بدقسمته له تقدیر سره دې ژاړم

او یا وایي:

یو ټاپو د جذامیانو

څه مانی د نازولو شوې کوڅې د درویز کړو

ښه لوی ښار مو د حسینو جوړمالت شو د سوالګرو

ښه درنې درنې شملې مو شولې لېږې د کپ سوال ته

غرونه غرونه لوېټې مو نن ګرو شوې په جوازګرو

هر زر ګرمو آهنګر شو جوړوي په غبرګو لاسو

له نتکیو نه د ښکلو تور کچکول د قلندرو

په لاسو کې د سندرو زولنې شوې د ځګیروېو

د رباب د شرنګ حجره مو شوه جونګړه د کوډګرو

زه بې وسه بې ګرېوانه، چېرې وساتم ستا اوښکې

رانه یووړې مرغلرې ها پردیو سوداګرو

کلی نه دی هدیره ده یو ځو مړي په کې ګرځي

نه ګودر شته نه منګي شته نه کتار یې د دلبرو

....

او یا وایي:

یو مساپر

تو به مې کړې وه چې ماته شوه توبه مې وکړه

شیخ او ساقي سره همدومره ګوزاره مې وکړه

ته به مې خوب غوندې په یاد کې ساتې ښکلې یاره

یو مساپر وم، دلته راغلم یوه شپه مې وکړه

افغانستان غوندې زخمي زړګی مې راوړ درته

جا نانه راشه، شوندې راوړه ښه چاره مې وکړه

دې ته دې هم لویه ګناه وویل زما قاتله

چې ځنکدن کې دوطن خواته سجده مې وکړه

زه سترې نه وم خو پښتو مې مخ ته ودریده

توره مې ماته کړه دښمن سره جرګه مې وکړه

او یا وايي:

د لنډیو شرنګ

شب پرست یم خپل یزدان سره مې شپه ده

ستا له زلفو او باران سره مې شپه ده

مجلسی یاران مې ستوري او سپوږمی دي

مساپریم شنه آسمان سره مې شپه ده

ستا د سترګو څه نیکمرغه اسارت دی

چې له تیراوله کمان سره مې شپه ده

له ګونګرو یې د لنډ یو شرنګا اورم

ستاله تیک او له پیزوان سره مې شپه ده

چې ویده شمه بس جنګ په خوب کې وینم

ستا د حسن له افغان سره مې شپه ده

او یا وايي:

مـات غرور

پورته دې بانه کړه د ادا په غیږ کې شپه راکړه

وروه زلفې د بنکلا په غیږ کې شپه راکړه

شوندو کهنګارو ته د مینې د آیت په نوم

شونډې را نږدې کړه د دعا په غیږ کې شپه راکړه

زه یم، یو څو اوښکې دمه ستا د بارخو سیورو ته

خیر دی مساپر یم د خندا په غیږ کې شپه راکړه

ماټ غرور خو نه یم چې د ناز غېږ نه مې وشړې

سترګو کې دې خوب یمه اشنا په غېږ کې شپه راکړه

خپل دې یم، پښتون دې یم، غزل دې یم، لېوال دې یم

ځار شم پښتنې نن د حیا په غېږ کې شپه راکړه

که چیرې د ښاغلي لیوال شعرونه په غور سره وګورو، نو دا را ښرګندیږي چې د ده په شعرونو کې عیني او ذهني انځورونه په ډیرعالي او ښایسته شکل ترسیم شوې دي.

آغلي نجیبه ایوبي چې د دري ژبې یوه پیاوړې او تکړه شاعره ده، او کله کله په پښتو ژبه هم شاعري کوي او د ښاغلي لیوال د شاعرۍ مینه واله ده په خپله یو لیکنه کې ښاغلی لیوال د یو انځورګرشاعر په توګه داسې راپیژني:

(هغه تصویرونه، چې لېوال پخپلو شعرونو کې راوړي، په ربښتنې توګه مجذوب کوونکي دي، له عملي ژوند او تجربو سره خپله ځانګړې همغږي او پیوستون لري. هر انسان کولی شي، چې خپل ځان او خپله دنیا د لیوال په شعر کې ومومي. انځورګري د لیوال د شعرونو یو له خصوصیتونو څخه ده، دغه انځورګري دومره ښکلې او ظریفانه ترسره کوي، چې زه فکر کوم هغه به ډېر کم کسان وي، چې د لیوال شعر يې لوستی وي او دغه ظرافتونه او نازکخیالی یې نه وي درک کړي...)

په ربښتیا سره د لیوال صاحب شعرونه د اولس د ربښتیني ژوند اوحالاتو اصلي او واقعي تصویرونه انعکاسوي. د بیلګې په توګه د ده د شعرونو دا بیتونه ګورو.

ژوند لکه سپینې اوبه

خیال د ژوندون نه ساتو دومره بې تدبیره یو

ستا سترګو ته نیغ ګورو موږ څومره بې پیره یو

ډک خم په سر اړوو، وعظ د ملا نه اورو

ښکلو سره مینه کړو نور نو بې تقصیره یو

ژامه د لیوه باسو مرګ مو پرې لوریږي نه

ښکار ته کمان نه لرو زړونو ته بې تیره یو

رنګ سره بلد نه یو زړونه مو دي سپین ساده

خیال د انځورګر لولو خپله بې تصویره یو

ژوند سپینو اوبو غوندې غواړو یې نغمو غوندې

سترې یې له وینو یو سترې یې له ویره یو

او یا وایي:

پیر

بوی د نرګسو له دې باغه په څه ویر وتلی

خیال نه مې پټ ستا دخوږو سترګو تصویر وتلی

کله ماتیږي تا ګنډلی که جفا کړې که ناز

زړه نه مې تېر و بېر دا ستا د بنو تیر وتلی

ساقي له مخ نه دې نور نه اوري نن زما په ګومان

له میکدې څخه ناراضه کوم فقیر وتلی

دا خلک پېژني یوازې د خزان بادونه

له دې د یاره دخوږو وږمو بهیر وتلی

دا مریدان به خو د یو بل په کنایو یادوي

دې خانقاه څخه لیواله د عشق پیر وتلی

پوهاند دوکتور مجاور احمدزیار، چې زموږ د هیواد یو نامتولیکوال، د ژبې او ادب پیاوړی کارپوه، مخکښ او هڅاند شاعر دی، په خپله یوه لیکنه کې د ښاغلي لیوال د شاعرۍ په اړه داسې وایي:

(ګران او هڅاند لیوال د نوي ځوان پېنت له هغو ګوتشمېرو نوښتګروشاعرانو څخه ګڼل کیږي چې د بېلابېلو فرهنګي وړتیاوو او بوختیاوو په لړکې یې شعر وشاعري د یوې

ورهني یا مسلک (proficiency)

تر پوړۍ راخپله کړې او له هماغو ړومبنیو ازمېښتونو او نوښتونو راهیسې یې لمن ټینګه او ترینګه ساتلې ده.

ما دوه کاله وړاندې هڅه کړې وه، د دغه نوښتګر ویناوال د یوځایي ټولګې((ته زما ټوله شاعري یې))د درو سرو بوللو په ارزونه کې له دوو(ژب- ښکلاییزو او ژب- اندیزو) ټولیو (مقولو) څخه، هغه هم له یوه ځغلنده لیده سره، پر دویمه یوڅه زیاته رڼا واچوم او لومړۍ ((ژب- ښکلاییزه)) ټولۍیې له لویه سره، په تېره دننۍ (هنري) جوله نورو کره کتونکیو ته پرېږدم، چې د ټولیزې شعري کره کتنې له بېلابېلو آړونو او ټول و ټوک سره یې یو مخیزې کرونې او ارزونې ته متې راونغاړي . خو ورسره د انجنیر صاحب قادر مسعود مرکې داپلمه پر لاس راکړه چې دوروستۍ اړخ یوه لنډه ارزونه یې هم وکړم، هغه هم د درو ډېرو غورو ځانګړتیاوو له پلوه:

لومړۍ- د دودیز بېقافیه نیم ازاد شعر، یا په لویدیزه نومونه

((سپین blank))

تر څنګ یې زموږ د غورځنګ په پلیونۍ بشپړ ازاد شعر هم ښه ترا ازمایلی دی. (بدلمېچ ۳۳۰-۳۱۷)

دویمه- په داسې اکرکې چې په رومانتیکوځېلونو(غزل، ازادو انځوریزو میناتوریوکې) د هماغه منځني پېر په پلیونۍ پرته او نېغه (افقي او صعودي) انځورګري هممهاله سمبا لوي، لکه په ((تصویر- ۷۳مخ)) کې، خو په داستاني شعر او بیا حماسه کې د نورو نومهالو نو ښتګرو غوندې ډېر زور پر نېغه هغه اچوي، لکه د ټولګې په وریسې بېلګه ((مساپر)) کې. هرګوره، ورته پرتله او توپیر یې د غزلو او بوللو یا سرودونو ترمنځ لا ښه ترا راجوتېدای شي.

دریيمه- تر عیني انځورونو په خوا کې یې ذهني انځورونه هم ښایسه ډېر کارولي او په

دې لړ کې یې تشخیص

(personification)، انطباق (animation) ، سېمبولونو(symbols)

او اسطورې (mythes) پوره پام وړ دي.

کیسه یې شعر او حماسي بوللې یې خو سرترپایه په همداسې انځورونو انځورلي او پسوللي دي.

باور دی چې د نني مخکښ پښتو شعر مینه وال به یې له وړاندې کړو بېلګوڅخه پوره جاج او خوند واخلي.)

((ستاسې د ټولو زیار))

- د زيار صاحب د خبرو پر استناد، ليوال صاحب هغه پوخ، نوښتگر او نازکخيال شاعر دی، چې د ده په شاعرۍ کې شعري وييونه، عاطفي رنګ او ادبي خوند غاړه غړۍ شوي، بديعي صنعتونه، استعارات، کنايات، تشبيهات، سيمبولونه يې ډير زړه راکښوني او په زړه پورې دي. د بيلګې په توګه د ده دا بيتونه ګورو:

بارانونه او ډيوې

تياره ده، ترورږمۍ ده، ستا يادونه او ډيوې

له ستړګو سره جنګ کوي خوبونه او ډيوې

ستا زلفي يې په مخ دانه وانه وی خورې کړې

بېګاه يو ځای راغلي وو بادونه او ډيوې

ګيډۍ ګڼ کميسونه په کې چتې پښتنې

واه ! ښکلي يوځای شوي دي ګلونه او ډيوې

دا خلک خړو کليو کې بس خپل جانان ته پريږدئ

دا خلک درنه نه غواړي ښارونه اوډيوې

په تنده دی په منده دی ملت مې په تياره کې

خاونده! يو ځای ورکړې بارانونه او ډيوې

او يا وايي:

د تصوير خندا

جانانه څوک چېرې هم داسي ناروا نه کوي

چې زړه کې ناست وي خو پروا د زړه وا لا نه کوي

دومره ډېر فرق دی ستا د سترګواو د خلکو ترمنځ

خبرې تول کوي خوهيڅ څوک يې ادا نه کوي

چې ته را ونه ګورې روح به مې ځان څه ووينې

چې تصوير نه وی آيينه چا ته خندا نه کوي

اخر په زموږ زړونه د خدای(ج) حسن په خوب و ويني

دغه مين ماشومان هيڅکله ګناه نه کوي

وايي مرګ سخت دی روح له تنه جدا کيږي مګر

ما دوطن بيلتون ليدلی هيڅ پروا نه کوي

اويا وايي:

غځوني

ځليږې آيينه کې چې ښکاريږي آيينه کې

د خپل ښايست له سترګو راوريږي آيينه کې

ته پانه پانه ژوند يې او زه ذهن د ځنګلونو

آبشار زما شاهد دی چې شنه کيږي آيينه کې

بانه په سجده پرېوتل د اوښکو په محراب کې

ای حسنه څه مغرور يې خو ماتيږې آيينه کې

جوهر زما د وينو انعکاس کوي ستا مخ کې

دا رنګ د حيا نه دی، چې سره کيږې آيينه کې

زه لاس د انځورګر يم تا به څنګه کړم راتوله

ته څومره ځانګې ځانګې لا غځيږې آيينه کې

اويا وايي:

د سترګو ماتې هينداري

يوځوک دې په سندرو او په وير يادوي

مريد دی په حلقه کې نوم د پيرياد وي

د زلفو په تړلو موځوک کله ناز وي

زموږ د جنون نښې په زنځير ياد وي

زما د لمدو سترګو ماتې آیینې

دوینو، اوښکو منځ کې ستا تصویر یادوي

چې زړونه رانه یوسي خپل ښایست ته شي مغرورې

چې زړونه مو رامات کړي نوتقدیر یادوي

د یارد نامه توري مې سلګیو کې ماتیږي

دا څوک په دې دنیا کې مافقیر یادوي

او داسې نور....

- دی په خپلو شعرونو کې د بد مرغیو، وحشت، او له جګړې سره خپله کرکه داسې څرګندوي.

هو دلته مینه نه شته

دلته هرڅه شته دي خو مینه نه شته

دلته د مور د لاس توده ډوډۍ غلمینه نه شته

دلته رګونوکې شراب ګرځي او زړونه په هوس درېبیږي

دلته زما او ستا په شان وجود کې وینه نه شته

دلته رنګونه دي، غوغا ده او شوخي ډېره ده

دلته سپیڅلي او ساده ښکلا زما د کلي

هغه په سترګو توره او په مخ سپینه نه شته

زه دلته دوی ته خپل هرڅه یادوم

دوی را ته خاندي وایي

هو هلته هرڅه دي او دلته نه شته

وګوره دلته سپینه سوله ده او جنګ هم نه شته

دلته غلاهم نه شته تالان هم نه شته

دلته يوازې وداني شته و رانول چېرې دي

هو دلته مينه نه شته

خو په لاسو د انسان

د انسان مړينه نه شته

اگست 29 /DC2004 واشنگټن

او داسي نور...

- په دې کې شک نه شته، چې د ليوال صاحب د شاعرۍ ژبه که هغه غزل او که ازاد شعردی، ډېره ساده، روانه، رنګينه او خوږه ده. د ده شعرونه ډېر ښکلي او زړه راښکونکي دي.خو دی په پښتو آزاد شعر کې د لوی لاس خاوند شاعر دی.

ښاغلی استاد اسدالله غضنفر چې زموږ دهيواد يو تکړه او نامتوليکوال او نوښتګراديب او کره کتونکی دی، په خپله يو ليکنه کې د ښاغلي ليوال د شعر او شاعرۍ په اړه داسې وايي:

(په تېرو څو کلونو کې، چې ما د پښتو يو ډېر ښه ازاد شعر لوستی دی او خوند يې راکړی، هغه د مکتبی په نامه د ليوال صاحب ازاد شعر دی. په دې شعر کې يو ډېر مظبوط پلاټ موجود دی، يعني د شعر مصرې، د شعر جملې او مختلفې برخې يې يو بل سره تړلې دي. موږ معمولا وينو، چې شاعران د شعر د موسيقۍ او يا هم د خپلو احساساتو تر اثر لاندې راځي او ځينې جملې هسې اضافه شعر ته ورواچوي. زموږ په ډېرو نثرونو کې دا ستونزه شته، اما د مکتبی نظم که څه هم اوږد نظم دی، خو بيا هم يوه جمله او که وواېو حتي يوه کلمه هم په کې اضافي نه ترسترګو کېږي. دا زما لپاره يو باارزښته شی دی.)

د بيګې په توګه د مکتبی د نظم څو بيتونه ګورو:

مکتبی

د برکلي صاحب زاده يم

يو مې اس، يوه شړۍ

قصيده مې پخه کړې

ګرځومه کوزړۍ

ځوان مرید د څرخي پیر یم

رنګ دې ورك شي

کوډې نه کړم

کوډې باسم

بند بختونه خلاصومه

د مئینو زړو ریبار یم

شکرانه مې یا ممیز دي یا توتان دي یا مرۍ

څوك دستمال راته خامك کړي

....

څوك راجوړه کړي خولۍ

د برکلي صاحبزاده یم

نجونې ګردې رانه تاو وي

تاویزونه رانه غواړي

ملا تل راته په قار وي

سل کپرونه راته وایي

پروا یې ډېره نه کړم

خدایزده ولې د کوز کلي په زلمیو باندې ګران یم

ما ته راز د دوی معلوم دی

یو د خان په لور مئین دی

بل لیدلې د ملا صاحب لمسۍ

....

- د ده په شعرونو کې دپاکې اوسپیڅلې مینې او عشق ناز، راز اونیاز، سوز او ګداز، حسن اوجمال، خلوص، محبت، د سوز وساز سندرې، د طبیعت دمناظرورنګینه اوهنري ښکلا اود ښکلو الفاظو موسیقیت په ډیر نوښتګرانه توګه انځور شوې دي. لکه:

یوه ناوې د سپوږمۍ

سپوږمۍ د شنه ځنګله له ستوني څخه

د پیغلتوب سندره ویلې او سپېدار ورته نڅا کوله

سپوږمۍ د ستورو سپین پاولي

د خپل کمیس پر ټټر وتومبل

او باد ورته په خپلو ګوتو

د شپې له څنو نه د سیند ستنه کې تار واچاوه

سپوږمۍ په خپل تندي د لمر له پله نه خال کېښوده

او د اسمان پر لمن

ورته د وریځو سپین لمنې نجونې

په اتنو ستړې شوې

سپوږمۍ شوه ناوې لا شپونکي ورته شپېلۍ وهله

زما شاعر زړګي یې کېښودل پر رغوي د غروب نکریزي

نو اوس به ورا د سپېدو راشي دا ښایسته ناوې به

د شنه بخت کور ته یوسي...

له (پانه) منظومې څخه

کابل ۱۳۷۴/۸/۴

اویا وایي:

ښـېرا

پېغله چينه کې خپل وربل جوړوي

او د وږمو ډمې يې مخ ته ده نيولې د اوبو هينداره

د شپونکي ګام نه تيږه رغړي د چينې لوري ته

او پرې ماتېږي د اوبو هينداره

پېغله ښېراوې کوي

شپونکی يې لمانځي په سلام د مينې

د پېغلې شونډې په ښېرا اخته دي

خو يې د سترګو ژبه بل څه وايي:

(تا سره

مينه

لرم)

۱۴/۱۳۷۴/۳

اويا وايي:

مــانو

له کومه راغله د ليلا د تک کوچۍ سندره

چې مو په کلي کې خوره شوه ليونۍ سندره

شور د پاوليو د سينې، د چا خوبجن اسويلي

ليونۍ زړه مې رانه غواړي د کيږدۍ سندره

پاس په دره کې د رمې د غاړو زنګ سره مل

شومره خوره ده مازيګر کې د شپيلۍ سندره

دا د سيند غاړه کې نن بيا د چا وربل جوړيده

چې داسې ماته کړه مانو پرې د ځوانۍ سندره

زه به نغمه شم د آدم ستا د مړوند پر بنګړو

ته راته وایه په ناز ناز د درخانی سندره

لوګر د مینې په لور پرې کړ خوشه چینې یوسه

د زړه پرهر ته یې د شونډو د پټې سندره

بې بي مرجانه هره پېغله شوه زیارت ته ورځي

کوډګر ملنګ هره شپه وایي د دوهی سندره

اوداسي نور...

لیوال صاحب یو دروند، متفکر ، زړه سواندی او با وقاره انسان دی ، د پاک او سپیڅلی شخصیت خاوند دی. دی د خپلو هیوادوالو، ملګرو او دوستانو سره کلکه مینه، ملګرتیا او خواخوږي لري.

د ښاغلي عبدالغفورلیوال د اندو ژوند، خیړنو او پنځونو د پوره جاج اخېستنې په موخه به دا لاندې مرکه ولولئ. هیله من یم چې ستاسې د ګرانو مینه والو ادبي تنده او ښکلاییز ذوق خړوب کاندي.

لیوال صاحب زما سلامونه او نیکې هیلې ومنې. اجازه راکړی، چې خپلې پوښتنې مو مخې ته کیږدم.

ګران انجنیر صاحب زه هم خپلې مینې او پېرزوینې تاسې او ټولو مینه والو ته وړاندې کوم او په خدمت کې یم.

پوښتنه: یو شمیرلیکوال وایي: شعر د شاعرد زړه ژبه ده چې د زړه غوږونو ته رسیږي. زه غواړم، تاسې راته د خپلې شاعرۍ د انګېزې او پیلامې په اړه څه وویاست؟

ځواب: له عقلي او علمي پلوه زړه دوینې دپمپولو آله ده (او چې ټوکه ورسره وي)، نو نه ژبه لري، نه هم غوږونه ، خو ډیره ځله زړه په استعاري او سېمبولیکه توګه دانسان د رواني ـ په تېره بیا عاطفي ـ اخیستنو او غبرګونوهغه ځواک ته ویل کیږي، چې هنرونه ورسره نږدې اړیکه لري. دهمدې لپاره دشعر ترټولو اوسمهالی پېژند داګڼلی شو ، چې : په لنډه او آهنګینه ژبه د اند او تخیل عاطفي ترون ته شعروایي.دشعر دپېژندلو لپاره دهنرپېژندنه مرسته کولای شي ، ځکه اوسمهالي ادبپوهان فکر کوي ،چې شعر تر ادبیاتو ډیر هنرونو ته ورنږدې دی ، ژان پل سارتر فکرکوي ،چې شعر تولنیزه ـ مصلحتي ژمنتیا نه مني ،ځکه نو له ادبیاتوڅخه خپله لاره بیلوي او په هنرونوکې ګڼل کیږي. دشعر

په اړه يوه بله اروا‌پوهنيزه موندنه ښيي؛ هغه څه چې موږ ورته الهام ، شهود يا رواني کشف وايو ، په حقيقت کې زموږپه تحت الشعورکې دهغو زيرمه شويو (شاته وهل شويو) غوټو (عقدو) پټو غريزو، غوښتنو ، تمايلاتو ، ګروهو او تندو بيا فوران دی ، چې زيرنځای يې زموږ خپلې ، زموږ دنيکونو او ټول بشريت ګډې لاشعوري سرچينې دي او دبيلابيلو عاطفي پيښو له امله سر راښکاره کوي ، بيا د ويونکي له ژبني او وينايیز مهارت او پوهې سره غوټه کيږي ، چې په پايله کې شاعرانه وينا ورڅخه جوړيږي ، ددې منطق پربنسټ شعر له نورو هنرونو (موسيقي ، انځورګري ، نڅا ، تياتر...) سره ګډ زيرنځای لري او همداچې بيرته دنورو (لوستونکيو يا اوريدونکيو) له عاطفي سره پيوند مومي نو په عامه وينا يې زړونو ته لاره کوي همدغه هيجاني اغيز دی ، چې شعر يې دبشريت خورا زوړملګری او ډير اغيز ښندونکی ژانر ګرځولی دی.

پوښتنه: يوشمير ليکوال په دې آند دي : په شاعرۍ کې ترټولو لويه سرچينه مينه ده که دا سرچينه نه وي، نودشاعرۍ ډيره غوره برخه له منځه ځي . لکه، چې اروا‌ښاد استاد ګل پاچا الفت وايي:

مينه ګلزار ته بلبلان راولي

بلو ډيوو ته پتنګان راولي

شاه د ګدا زړه ته نژدې کاندي

دخوار جونګړې ته سلطان راولي

که يو په ځمکه بل اسمان کې اوسي

ځمکې ته ستوري د اسمان راولي

مهرباني وکړئ په دې اړه خپل ليد را سره شريک کړئ؟

ځواب: دوراندينۍ پيژندګلوۍ په مرسته موږ پوهيدای شو ، چې دشعر له خورا ډيناميکو جوړوونکيو څخه يويې دانسان عاطفي ـ هيجاني ځواک دی. مينه له فزيولوژيکي پلوه دغريزي بنسټ ترڅنګ له همدې عاطفي ـ ولوليز يا هيجاني ځواک سره نږدې اړيکې لري ، دهمدې لپاره له لرغونيو زمانو څخه مينه دشعر يوه غوره او لويه برخه منځپانګه ده ، داسطوره پيژندنې دپوهې يو منطق حکم کوي ، چې لرغونې حماسي ـ ګروهيزې (عقيدوي) اسطورې ياد ته دسپارلو لپاره په منظومو کې خوندي کيدې او ددې لپاره چې دغه منظومې تلپاتې او هنري ارزښت ومومي نو دکيسو په اوږدوکې به دمينې او عاشقۍ مالګه ورګډيده ، داکار به شاعرانو کاوه ، په دې توګه وينو ، چې د شاعرانو دې کار آن

د حماسو او ګروهیزو منظومو منځپانګه وربدلوله ، پخوانۍ انګېرنه همداسې وه ، چې دشعر دښکلا لپاره ښايي مینې ته پکې ځای وموندل شي . مو‌ږ په خپل ګډ (ټولیز)

تحت الشعور کې خامخا دمینې یوه تجربه لرو او هرکله ،چې خپلو ولولو او عواطفو ته نږدې کلام اورو ، اغیز راباندې کوي ، دهمدې لپاره مینه دشعر اصلي هډ او ښکلاییز جوهر دی .

پوښتنه: یو هالنډي شاعر وايي:

(ښکلا د یوې ستړې دښتې په څیر ده چې لاروی پکې لالهانده وي، خوهرې خوا ته چې ځې یو ښکلی بڼ به وینې.)

ستاسې پر اند ایا په شعرکې همداسې یوه ښکلا نغښتې ده؟

ځواب: ښکلا دانسان یوه تلپاتې تلوسه ده ، چې هروګړی يې بېل تعریف او ځانګړی تعبیر لري، خوړل او تنفس دانسان جسم ژوندی ساتي په همدې ارزښت ښکلا دانسان اروا ژوندی ساتي ، ښکلا نسبي ده ، خو ښکلا ته اړتیا مطلقه ده . پر همدې بنسټ انساني اروا تل په ښکلا موندلو پسې سرګردانه ده او د ټولو ښکلاګانو فتحې ته دانسان رواني تنده پای نلري ، همدغه تنده ، همدغه تلوسه او همدا رواني هڅه په انسانانو کې ګډې ريښې لري ، مخکې مو وویل ،چې پخپله ښکلا او دښکلا خوښووني ذوق نسبي او په بیلابېلو وګړیو کې رنګارنګ دی ، خو اړتیا یې مطلقه ده ، هر کله چې ښکلا په هنرونو اوشعر کې ځای مومي دهمدې ګډې تندې او مطلقې اړتیا غریزه خړوبوي او په دې توګه شعر او هنر دهغه ښکلي مرمرین لوښي ارزښت مومي ، چې ښکلا لیږدوي او تږې انساني اروا خړوبوي. شعر پرته له ښکلا څخه هغه لوښي ته ورته دی ، چې تش وي. او ښکلا له هنر او شعره پرته دهغوتويې شويو اوبوپه شان دي ، چې لوښی ونلري او تږی یې نشي څښلی.

په ډېره ادبي مینه او درنښت: انجنیرعبدالقادرمسعود